

Lucas 7,11-17 – een onmogelijk verhaal

Lezing bij het afscheid van Ype Viersen als gevangenispredikant in de Tuindorpkerk in Utrecht op woensdagmiddag 29 juni 2016

Mijn verhaal staat aangekondigd als ‘De Bijbel: een boek vol onmogelijke verhalen’. Ype heeft me gevraagd om me op één verhaal te concentreren, en wel op het verhaal waar ik begin juni in Tilburg op ben gepromoveerd, het verhaal van een dodenopwekking, en wel van een jongeman die de enige zoon is van een weduwe. U vindt het verhaal in Lucas 7,11-17. Dat is nu zo’n onmogelijk verhaal. Laat ik beginnen met jullie het verhaal voor te lezen. U hebt een papier uitgereikt gekregen met daarop twee vertalingen. De één is mijn eigen vertaling, de andere komt uit de Bijbel in Gewone Taal.

Ik begrijp van Ype dat ik eigenlijk zou moeten uitgaan van de BGT, helemaal in een situatie van mensen die van toeten noch blazen weten. En dat zou ik ook zeker doen, maar ik zou toch ook mijn eigen vertaling aan diezelfde mensen willen voorleggen, al is het maar om te laten zien dat de tekst toch nog wel ietsjes ingewikkelder en onduidelijker is dan de BGT suggereert.

Lucas 7,11-17

- 11 En het gebeurde in het vervolg
dat hij naar een stad ging, genaamd Naïn.
En zijn leerlingen en een talrijke menigte gingen met hem mee.
- 12 Zodra hij dan de poort van de stad naderde,
en zie, een gestorvene werd uitgedragen,
een enige zoon voor zijn moeder.
En zij was weduwe.
En een aanzienlijke menigte van de stad was met haar.
- 13 En toen de Heer haar zag,
werd hij met innerlijke ontferming met haar bewogen.
En hij zei haar:
‘Ween niet!’
- 14 En erbij gekomen
raakte hij de baar aan.
De dragers dan kwamen tot stilstand.
En hij zei:
‘Jongeman,
jón zeg ik:
“Ontwaak!”’
- 15 En de dode ging overeind zitten en begon te spreken.
En hij gaf hem aan zijn moeder.
- 16 Vrees dan beving allen.
En zij verheerlijkten God,
zeggend:
‘Een groot profeet is onder ons opgewekt’
en
‘God heeft naar zijn volk omgezien’.
- 17 En dit spreken ging uit in heel Judea,
over hem, en de gehele omgeving.

Ype’s vraag aan mij was: hoe zou jij over Lucas 7,11-17 preken of een gesprek voeren met een groep mannen (in de gevangenis) die zelden of nooit een bijbelverhaal hebben gelezen? Nu kan ik zeggen dat ik dat niet eenvoudig vind, maar beter is het om te zeggen dat het niet eenvoudig is, en wel alleen al vanwege het feit dat het verhaal nogal wat voorkennis veronderstelt.

I. Laat ik maar direct met het simpele gegeven beginnen dat het niet erg gebruikelijk is om middenin een boek te beginnen. En dat doe je, als je gevraagd wordt om iets te zeggen over Lucas 7. Alsof er niet al zes hoofdstukken aan zijn voorafgegaan. Ik begrijp dat het niet heel erg spannend is om dat te zeggen, maar dat is toch wel het eerste dat ik in een dergelijk gesprek zou zeggen. Wij mogen dan wel denken dat we in het evangelie met een simpele opeenvolging van kleine verhaaltjes te maken hebben zonder erg veel

samenhang, toch is dat niet het geval. Ik wil dan ook eerst iets zeggen over de plaats van dit verhaal in het grotere geheel. Nou is een complete visie op de macrostructuur van het Lucasevangelie ook weer niet nodig, maar ik zal toch wel iets moeten zeggen over de eerste zes hoofdstukken die aan Lucas 7 voorafgaan.

Nu moet u weten dat het Lucasevangelie eigenlijk pas echt begint in hoofdstuk 3, met het openbare optreden van Johannes de Doper (in de woestijn) en de doop in de Jordaan. Daar zijn twee hoofdstukken aan voorafgegaan, waarin het enerzijds gaat over de aankondiging van de geboorte, de geboorte zelf, de besnijdenis en groei van Johannes en anderzijds datzelfde met betrekking tot Jezus: aankondiging van zijn geboorte, de geboorte, besnijdenis en groei.

De evangelist typeert de één als profeet en de ander als koning. Die twee, profeet en koning horen bij elkaar. De profeet moet de koning kritisch volgen of deze, de koning, wel doet waartoe hij van Godswege is aangesteld.

Door lezing van die eerste hoofdstukken bouw je kennis op die je nodig hebt voor Lucas 7,11-17, in het bijzonder bouw je kennis op over Johannes de Doper die je voor ons verhaal nodig hebt. Zo hoor je in de eerste hoofdstukken Lucas spreken over een *profeet*: Johannes de Doper (1,76), je hoort dat hij *groot* zal zijn (1,15). En hij, Johannes, wordt met *Elia* verbonden (1,17). En in de lofzang van Zacharias worden ook dingen genoemd die in ons verhaal voorkomen, waaronder *het omzien van God naar zijn volk* (1,68) Eén punt wil ik eruit lichten: het verhaal van Johannes de Doper eindigt in ... de gevangenis (3,20). En de vraag waar je het over moet/kan hebben, is: waarom zit *hij* daar? [waar de gevangenen elk hun eigen verhaal of verklaring hebben]. Hij zit daar om politieke redenen; hij is een politiek gevangene. Hij heeft zich uitermate kritisch betoond naar de machthebbers toe: Herodes en zijn vrouw (3,19-20). Wij vinden het over het algemeen niet fijn om op onze fouten gewezen te worden. Dat vinden wij niet, ook zeker machthebbers niet, maar die hebben wel de middelen om daar iets tegen te doen: opsluiten die handel. Daarmee ontstaat ook een probleem: de profetie kan zijn rol niet meer vervullen: het laten horen van een kritisch geluid. Kortom, Johannes de Doper is monddood gemaakt. Dat woord ‘monddood’ moet u even goed onthouden: mond-dóód.

Na hoofdstuk 3 komt Johannes de Doper niet meer in het stuk voor, alleen nog in het verhaal dat direct op ons verhaal volgt: Lucas 7,18-35. Dan zit hij dus in de gevangenis en dan stuurt hij twee van zijn leerlingen erop uit. Met het doel/de opdracht om Herodes nu vervolgens om zeep te helpen? Nee, hij heeft een vraag aan Jezus, en wel of hij degene is die zou komen of hebben we een ander te verwachten? (7,19-20). Die vraag is niet vreemd, omdat Johannes de Doper eerder gesproken heeft over iemand die na hem komt die sterker is dan hij (3,16). Nu heeft hij van alles over Jezus gehoord, dat is hem gerapporteerd (7,18), en dat heeft het vermoeden in hem losgemaakt, in hem wakker gemaakt dat hij diegene is die na hem zou komen. Maar helemaal zeker weten doet hij het niet. Want allerlei dingen, met name uit dat allerlaatste verhaal (7,11-17), doen sprekend aan Johannes de Doper zelf denken. Want wat daar over Jezus wordt gezegd, werd eerder allemaal over Johannes de Doper gezegd: dat hij een *profeet* was (7,16), dat hij *groot* zal zijn (7,16) en dat *God naar zijn volk heeft omgezien* (7,16).

Slotconclusie van het eerste punt: je kunt dit verhaal niet (goed) verstaan als je niet de voorkennis meeneemt en inbrengt die je eerder hebt opgebouwd door lezing van het voorgaande.

II. Mijn tweede stap is de vraag waar gaat dit verhaal nu eigenlijk over? Die vraag stel ik, omdat ik op zoek ga, op zoek wil naar de direct herkenbare situatie van de lezer; je krijgt namelijk pas immers contact met een verhaal, als je dingen vanuit je eigen leefwereld herkent.

Wij noemen het een wonderverhaal. Daar gaat het verhaal over: over een wonder. Als we nog meer inzoomen, dan zeggen we dat het een dodenopwekking is. Maar wanneer gebeurt die? Tijdens een uitvaart. Er zijn verschillende elementen die daarop wijzen: er wordt een dode uitgedragen, er is een moeder, een weduwe die huilt, er zijn dragers, er is een baar. Dat is een uitermate herkenbare situatie. Je kunt nu een gesprek voeren hoe het in zo'n situatie toegaat, toelidend naar de bijzondere momenten van deze uitvaart. Ik noem er drie, omdat ze sterk afwijken van het gebruikelijke patroon van een uitvaart. Die momenten vormen een zekere climax:

1. De ontmoeting van Jezus met zijn leerlingen en de menigte met de begrafenisstoet. Wat doe je in zo'n situatie? Je gaat keurig langs de kant van de weg staan en toont je eerbied en respect voor de dode en de familie. Wat doet in dit geval Jezus? Niets van dat alles. Bij hem gaat het om zien, geraakt worden waarna hij gaat spreken.

2. Wat zou jij in dat geval nou zeggen? Je zou de vrouw condoleren: ‘Mijn hartelijke deelneming met het verlies van je zoon.’ Vergelijk het dan met wat Jezus tegen haar zegt: ‘Ween niet!’ Is een idiote

oproep, toch? Gaat alle perken te buiten. Dat is nou wat je moet doen als lezer: je gevoel laten spreken en je reacties inbrengen. Dan pas kan je ook het bijzondere horen van de dingen die verteld worden. Geeft de vrouw ook gehoor aan Jezus' oproep? Nee, en dat kan ook niet verbazen, omdat je ook de strekking/bedoeling niet weet. Soms moet je dus wel eens even wachten ... om veel later de clou van iets dat iemand gezegd heeft te begrijpen. Geeft de vrouw nou gehoor aan Jezus' oproep. Nee, zou ik zeggen. Je leest daar niets over.

3. Vervolgens keert Jezus zich tot de dode. Daar ging overigens wel iets aan vooraf: het aanraken van de baar en het stilstand komen van de dragers (vgl. het aanraken van de vrouw en het tot stilstand van de bloedvloeïng in 8,40-56). Jezus zet zijn spreken voort. Heel opmerkelijk, omdat je op eerste gezicht zegt dat het spreken tot een dode geen zin heeft. Kortom, je moet weer je gevoel laten spreken en inbrengen om het bijzondere van dat moment, het opmerkelijke, het onmogelijke op het spoor te komen. Wie spreekt er nu tot een dode, wie roept een dode nog tot iets op?! Ja, op een begrafenis kan je dat ook meemaken dat mensen zich nog tot de overledene richten, maar niemand verwacht dat diegene nog wat zal terugzeggen. Niemand zal dat doen, maar Jezus wel. Hij heeft blijkbaar toch een ander beeld van de situatie. Hij trekt zich niets aan van 'onmogelijke' situaties, althans 'onmogelijk' in ons perspectief. Hij kijkt daar doorheen. Moet u horen wat hij dan zegt. Niet: 'Sta op' zoals dat in veel vertalingen staat, maar: 'Ontwaak'. Er staat hier een hele bijzondere werkwoordsvorm.

Wat is nu het bijzondere van dit verhaal – en daarom is het ook een wonderverhaal – dat is dat de dode wel doet waartoe Jezus hem oproept, waar de levende, de weduwe, de moeder van de zoon, geen gehoor geeft! Als er een voorbeeld is van hoe de zaken op zijn kop worden gezet dan hier!

Hoe is dat nu als lezer te begrijpen dat (zelfs) een dode doet waartoe hij geroepen wordt. Daarvoor moet je nog een ander boek kennen. Beter gezegd, daarvoor moet je dat deel kennen dat aan het NT voorafgaat, te weten het OT. Ik moet het pregnanter zeggen, het NT is niet begrijpen zonder het OT.

Om dit gehoorgeven van de dode te begrijpen moet je Genesis 1 kennen. Daar vind je hetzelfde schema/ritme/patroon terug als hier. Iemand spreekt, God spreekt en het is er. Je vindt datzelfde terug in Jesaja 55 en Psalm 33. Het woord dat uit Gods mond uitgaat, en niet leeg terugkeert.

Kortom, Jezus doet hier iets, dat aan God doet denken. Hij spreekt als God, hij spreekt zo dat het daarna direct gebeurt. In en door Jezus zie je God handelen. Dat blijkt uit twee dingen: (1) Uit de vrees die allen beving; vrees is de veel voorkomende, menselijke reactie op een Godsverschijning. (2) Uit de verheerlijking. *God* – en niet Jezus – wordt verheerlijkt. Diezelfde verbinding met God wordt voortgezet in wat zij zeggen, in het bijzonder in de tweede uitspraak van de doxologie aan het slot: God heeft naar zijn volk omgezien.

Het zijn twee uitspraken. Waarom twee? Dat heeft te maken met het feit dat in het verhaal twee verhaalpersonages centraal staan. De eerste uitspraak is gekoppeld aan de jongeman, de tweede aan de weduwe. Wat de aanwezigen in die uitspraken doen, is meer zien dan het gewone, meer dan er wordt verteld. De jongeman is beeld voor/verbeelding van de profeet, de weduwe is beeld voor/verbeelding van het volk. En ook Jezus is meer. De verteller heeft hem in het centrale middendeel van het verhaal al 'Heer' genoemd. De aanwezigen *in* het verhaal zien meer in hem: ze zien in hem God verschijnen. Kortom, de sleutel om het verhaal te verstaan ligt in het verhaal zelf, en wel in de verheerlijking/in de doxologie.

Ik sluit dit punt af. Om het bijzondere van het verhaal op het spoor te komen, moet je dus je eigen ervaringen en gevoelens inbrengen. Als je dat laatste niet doet, dan kom je het bijzondere, het onmogelijke niet op het spoor.

III. Ik zou nog een derde ronde moeten maken, en wel door dit dodenopwekkingsverhaal tegen een ander dodenopwekkingsverhaal te leggen, en wel dat van Elia. Het verhaal is te vinden in 1 Koningen 17. Ik zeg 'ertegenaan leggen', maar beter is het om het op elkaar te leggen, want dan kan je precies zien wat de overeenkomsten zijn en wat de verschillen. Overeenkomsten tussen beide dodenopwekkingen zijn: beiden gaan over een weduwe en haar enige zoon die gestorven is maar weer word opgewekt/tot leven wordt gebracht. De grootste overeenkomst bevindt zich aan het slot, in de zin: 'en hij gaf hem aan zijn moeder'. De zin uit Lucas is een impliciet citaat uit 1 Koningen 17. Daarop is de overeenkomst tussen de twee, Jezus en Elia, dan ook het grootst. Dan kan je dan dus ook doen in dat gesprek: zoek eerst de overeenkomsten en zoek vervolgens de verschillen tussen beide verhalen.

Verzin je dat nu zelf om die twee verhalen met elkaar te vergelijken? Nee, dat doe ik niet. Dat doet Lucas zelf. Hij hanteert hier het verschijnsel van de nabootsing. Bij ons verboden, maar niet in die tijd, juist niet.

Zo schreef men in die tijd. Je bouwt verder op je voorgangers. Het zorgt voor continuïteit. Lucas bootste het verhaal van 1 Koningen 17 in zekere zin na, maar het verhaal moet nu ook weer niet een exacte kopie zijn. Het moet het voorgaande verhaal wel overtreffen. En dat doet Lucas hier ook. De overtreffing vindt nu juist plaats in het midden van het verhaal, waar het om de opwekking gaat. Op dat punt verschillen beide verhalen het sterkst. Elia functioneert bij de dodenopwekking als een bemiddelaar, God doet het eigenlijke werk. En wat de dodenopwekking door Jezus betreft, ik zei het al eerder: in Jezus handelt God zelf.

Over die vergelijking van beide verhalen is nog veel meer te zeggen, maar ik laat het hierbij. Als je dat wilt weten, zullen jullie mijn boek toch echt zelf moeten kopen en lezen

IV. Welke slotconclusie trek je nou uit dit alles?

- Eerst een algemene. Om een bijbelverhaal goed voor het voetlicht te brengen, zodat de verrassende kant naar voren komt, moet je verduveld goed in het verhaal thuis zijn. Ik voeg daaraan toe: breng je alledaagse gevoel en ervaring in. Zoek naar de herkenbaarheid en heb vandaaruit oog voor de verschillen en het bijzondere dat Jezus in dit geval doet.

- En vervolgens een die toegespitst is op Lucas 7. Wat mij raakt in dit verhaal, dat is dat je soms wel kan denken dat iets helemaal afgelopen kan zijn: zo eindigt Johannes in de gevangenis. En daarmee is de profetische stem, de kritische tegenstem in de samenleving tot zwijgen gebracht, mond-dood gemaakt, althans dat kan je dan denken, maar dan houd je toch echt te weinig rekening met God. Want wat die doet – daarna – dat is een nieuw begin maken, dat eerst niet wordt herkend als een voortzetting van die profetisch/kritische beweging die eerder was gestopt, maar op een gegeven moment toch wel.

Het is met dat verhaal, met Lucas 7, dan zo dat je denkt: het lijkt we alsof Johannes de Doper uit de doden is opgewekt. Want wat Jezus doet? Hij zet het werk van Johannes door, zodanig dat Johannes erdoor in verwarring raakt. Dus waar jij denkt: dit is het einde, daar kan God nog wel eens nieuw begin maken. Dat zou mijn boodschap zijn voor hen die in de gevangenis zitten.

Ik heb gezegd.

NICO RIEMERSMA